SABZAVOT EKINLARI URUG‘CHILIGIDA DAVLAT SUBSIDIYALARI VA SOLIQ IMTIYOZLARI: IQTISODIY YUKNI KAMAYTIRISH OMILLARI

Faxriddinov Abdulhakim Ziyauddinovich
Toshkent davlat agrar universiteti, “Agroiqtisodiyot” kafedrasi assistenti va mustaqil izlanuvchisi
abdulhakim.uz90@gmail.com; tel:+998331589090; Orcid 0009-0006-7422-2396

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida sabzavot ekinlari urug‘chiligi sohasida amalga oshirilayotgan davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari subsidiyalar va soliq imtiyozlari tizimli tahlil qilinadi. Tadqiqotda ***2026-2026-yillarga mo‘ljallangan Urug‘chilik va ko‘chat yetishtirishni rivojlantirish*** milliy dasturi, Agrar sohada to‘lovlar agentligi faoliyati, soliq kodeksiga kiritilgan o‘zgartirishlar hamda 2026-yil davlat budjetida qishloq xo‘jaligini qo‘llab-quvvatlashga ajratilgan mablag‘lar miqdori tahlil etiladi. Shuningdek, ushbu moliyaviy mexanizmlarning urug‘chilik korxonalarining iqtisodiy yukini kamaytirishdagi roli, ularning samaradorligi va sohani rivojlantirishga qo‘shgan hissasi baholanadi. Maqolada davlat qo‘llab-quvvatlashining institutsional asoslari, amaldagi subsidiyalar turlari, soliq imtiyozlari mexanizmlari va ularning urug‘chilik xo‘jaliklari faoliyatiga ta’siri yoritiladi.

Kalit so‘zlar: *sabzavot urug‘chiligi, davlat subsidiyalari, soliq imtiyozlari, agrar siyosat, O‘zbekiston, iqtisodiy samaradorlik.*

Kirish: Sabzavot ekinlari urug‘chiligi qishloq xo‘jaligining strategik tarmog‘i bo‘lib, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash va aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan barqaror ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Urug‘chilik sohasining o‘ziga xos xususiyati — uzoq qaytarilish muddati, yuqori boshlang‘ich xarajatlar, ilmiy-tadqiqot ishlariga bo‘lgan ehtiyoj va iqlimiy hamda biologik omillarga yuqori bog‘liqlikdir. Bunday sharoitda davlatning moliyaviy qo‘llab-

quvvatlashi va soliq siyosati sohaning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omilga aylanadi.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda qishloq xo‘jaligini, jumladan urug‘chilik sohasini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimi tubdan isloh qilinmoqda. 2023-yil 2-fevralda “2023-2026-yillarda O‘zbekiston Respublikasida urug‘chilik va ko‘chat yetishtirishni rivojlantirish milliy dasturi” tasdiqlanishi , Agrar sohada to‘lovlar agentligining tashkil etilishi va 2026-yil uchun davlat budjetida qishloq xo‘jaligini qo‘llab-quvvatlashga 2 trillion 200 milliard so‘m ajratilishi sohaga davlat e’tiborining yaqqol ifodasidir[1,3].

Mazkur maqolaning maqsadi: sabzavot urug‘chiligi sohasida amaldagi davlat subsidiyalari va soliq imtiyozlari tizimini tahlil qilish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash va sohani rivojlantirishdagi o‘rnini aniqlashdan iborat.

Asosiy qism:

1. Sabzavot ekinlari urug‘chiligini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning huquqiy asoslari.

Sabzavot urug‘chiligini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning asosiy huquqiy hujjati O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 2-fevraldagi 51-son qarori bilan tasdiqlangan “2023-2026-yillarda O‘zbekiston Respublikasida urug‘chilik va ko‘chat yetishtirishni rivojlantirish milliy dasturi” hisoblanadi . Ushbu hujjat quyidagi ustuvor yo‘nalishlarni belgilaydi:

- qishloq xo‘jaligi ekinlarining nav mualliflari va ilmiy-tadqiqot institutlari faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish;

- qishloq xo‘jaligi ekinlarining sifat ko‘rsatkichlari jahon andozalari talablariga mos bo‘lgan, yuqori hosildor navlarini yaratishda xorijiy tajribalar almashish[3];

- mahalliy navlar va F1 duragaylarini yaratish tizimini takomillashtirish .

Milliy dastur doirasida O‘zbekiston-Serbiya qishloq xo‘jaligi ekinlari urug‘chiligi ilmiy markazi va O‘zbekiston-Turkiya pistachilik ilmiy markazi kabi xorijiy hamkorlikdagi ilmiy muassasalar tashkil etilishi nazarda tutilgan . Bu esa

urug‘chilik sohasiga ilg‘or xalqaro tajribani jalb qilish va mahalliy seleksiya salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

2. Subsidiyalar tizimi: turlari va mexanizmlari.

O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi, jumladan sabzavot urug‘chiligini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha subsidiyalar tizimi 2025-2026-yillarda sezilarli darajada takomillashtirildi. 2025-yil dekabr oyida Agrar sohada to‘lovlar agentligi tashkil etilgan bo‘lib, uning asosiy vazifasi barcha turdagi subsidiyalarni “bir darcha” tamoyili asosida markazlashgan holda taqsimlashdan iborat . Avval subsidiyalar 6 ta vazirlik tomonidan ajratilgan bo‘lsa, endi ular yagona agentlik orqali yo‘lga qo‘yilmoqda[1].

Subsidiyalarning asosiy turlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. Urug‘ va ko‘chat sotib olish uchun subsidiyalar. Davlat qo‘llab-quvvatlash doirasida kam ta’minlangan oilalar va fermer xo‘jaliklari uchun urug‘ va ko‘chat xarid qilish xarajatlarining bir qismi qoplanadi. Xususan, kichik issiqxonalar tashkil etish uchun 30 bazaviy hisoblash miqdorigacha (11,25 million so‘m), sug‘orish uskunalari xarid qilish uchun 10 BHM gacha (3,75 million so‘m) va urug‘ hamda ko‘chat sotib olish uchun 3 BHM gacha (1,125 million so‘m) subsidiya ajratiladi .

2. Suv nasoslari elektr energiyasi xarajatlarini qoplash. 2026-yildan boshlab suv nasoslariga sarflangan elektr energiyasi uchun subsidiyalar meva-sabzavot, moyli ekin, kartoshka va ozuqa ekinlari yetishtiruvchi fermerlarga ham tatbiq etilishi belgilangan . 2026-yil davlat budjetida qishloq xo‘jaligi korxonalarining nasos agregatlari iste’mol qiladigan elektr energiyasi xarajatlarini qoplash uchun 300 milliard so‘m ajratilgan .

3. Qishloq xo‘jaligi texnikasini xarid qilishni qo‘llab-quvvatlash. 2026-yil davlat budjetida qishloq xo‘jaligi texnikasi, lazerli tekislash va avtopilot uskunalari hamda don urug‘ seyalkalarini xarid qilishda texnika qiymatini qisman qoplab berish va ushbu texnikani xarid qilishga ajratilgan lizing yoki kreditlar bo‘yicha foizlarni qoplash uchun 615,3 milliard so‘m ajratilgan.

4. Hosilni sug‘urtalash xarajatlarini subsidiyalash. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarning hosilni sug‘urtalash xarajatlarining 50 foizi davlat tomonidan qoplanadi. 2026-yil budjetida bu maqsadga 100 milliard so‘m ajratilgan .

5. Kredit foizlarini kompensatsiya qilish. 2026-yil hosilidan boshlab paxta va bug‘doy yetishtiruvchilar uchun imtiyozli kredit foizlarining bir qismi kompensatsiya qilinishi belgilangan . Urug‘chilik va sabzavotchilik sohasida ham shunga o‘xshash mexanizmlar amal qiladi. Suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etish uchun ajratiladigan tijorat krediti foiz stavkasining 14 foizdan oshgan qismi qoplanadi .

6. Qadoqlash xarajatlarini kompensatsiya qilish. 2025-2026-yillarda aholining tomorqa yerlaridan, dehqon va fermer xo‘jaliklaridan meva-sabzavot mahsulotlarini yig‘ib olish, saralash va zamonaviy qadoqda realizatsiya qilishni amalga oshirgan qishloq xo‘jaligi kooperativlariga qadoqlash xarajatlarining 25 foizi (lekin bir qadoq uchun 3000 so‘mdan ko‘p bo‘lmagan miqdorda) kompensatsiya qilinadip[2].

3. Soliq imtiyozlari tizimi: mexanizmlar va shartlar.

Davlat subsidiyalaridan tashqari, sabzavot ekinlari urug‘chiligi va uni qayta ishlash bilan shug‘ullanuvchi tadbirkorlik sub’yektlari uchun bir qator soliq imtiyozlari joriy etilgan.

Foyda solig‘i va ijtimoiy soliq bo‘yicha imtiyozlar. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-apreldagi PQ-136-son qaroriga asosan, 2028-yil 1-yanvargacha zamonaviy qadoqlarda meva-sabzavot mahsulotlarini realizatsiyaga chiqaradigan tadbirkorlik sub’yektlari uchun foyda solig‘i va ijtimoiy soliq stavkalari quyidagi shartlar bajarilgan taqdirda 1 foiz etib belgilangan[2,6] :

- har bir xodimga oyiga kamida mehnatga haq to‘lash eng kam miqdorining 2 baravari miqdorida ish haqi hisoblanishi;

- soliq davrida zamonaviy qadoqlangan meva-sabzavot mahsulotlarini realizatsiya qilishdan tushgan tushum umumiy daromadning kamida 50 foizini tashkil etishi.

Bojxona imtiyozlari. 2027-yil 1-aprelgacha dukkakli mahsulotlarni ekish, yig‘ib olish va saralash uskunalari importi uchun bojxona bojining 1 foizlik stavkasi qo‘llaniladi .

Yerdan foydalanish imtiyozlari. Umumiy yer maydoni 5 gektardan kam bo‘lmagan qishloq xo‘jaligi korxonalariga ularga tegishli yer uchastkalarining dalalari chekkasida umumiy yer maydonining 1 foizida (lekin 20 sotixdan ko‘p bo‘lmagan) sovutgichli omborxonalar, saralash, quritish, qayta ishlash, qadoqlash va suvni tejash ob’yektlarini qurishga ruxsat beriladi[2].

4. Subsidiyalar va soliq imtiyozlarining iqtisodiy samaradorligi:

Amaldagi davlat qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari urug‘chilik xo‘jaliklarining iqtisodiy yukini kamaytirishda bir qator ijobiy natijalarni ko‘rsatmoqda.

Moliyaviy yukning kamayishi. Agrar sohada to‘lovlar agentligi orqali subsidiya ajratish jarayoni avvalgi 4 bosqichdan 2 bosqichga qisqartirilgan, uni olish muddati esa 1 oydan 15 kunga tushirilgan . Bu esa fermer xo‘jaliklari uchun moliyaviy resurslarga tez va qulay tarzda ega bo‘lish imkonini yaratadi[7].

Ishlab chiqarish xarajatlarining optimallashtirilishi. Suv nasoslari elektr energiyasi uchun subsidiyalarning joriy etilishi va suvni tejaydigan texnologiyalarni qo‘llash uchun kredit foizlarini kompensatsiya qilish orqali urug‘chilik xo‘jaliklarining operatsion xarajatlari sezilarli darajada kamaytirilmoqda.

Investitsion faollikning oshishi. Urug‘chilik va ko‘chat yetishtirishni rivojlantirish milliy dasturi doirasida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, xalqaro ilmiy markazlar tashkil etish va texnika xarid qilish uchun subsidiyalar sohaga uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qilishga xizmat qilmoqda[8].

Eksport salohiyatini oshirish. Qadoqlash xarajatlarini kompensatsiya qilish va zamonaviy qadoqdagi mahsulotlar uchun soliq imtiyozlari orqali sabzavot mahsulotlarining eksport raqobatbardoshligi oshirilmoqda.

5. Mavjud muammolar va takomillashtirish yo‘nalishlari:

Amaldagi qo‘llab-quvvatlash tizimining ijobiy jihatlariga qaramay, bir qator muammolar saqlanib qolmoqda:

Subsidiyalarning maqsadli yo‘naltirilganligi. Ayrim subsidiyalar (masalan, paxta va bug‘doy yetishtiruvchilarga mo‘ljallangan imtiyozlar) sabzavot urug‘chiligi sohasini qamrab olmaydi. Bu esa soha rivojiga to‘sqinlik qilishi mumkin.

Soliq imtiyozlari shartlarining murakkabligi. Qadoqlangan mahsulotlar uchun soliq imtiyozlarini olish uchun bir nechta shartlarni (ish haqi darajasi, daromad tarkibidagi ulush) bir vaqtning o‘zida bajarish talab etiladi , bu esa kichik xo‘jaliklar uchun qiyinchilik tug‘diradi.

Axborot tizimlarining yetarlicha rivojlanmaganligi. Mahsulotlarni tayyorlash va eksportga jo‘natish bo‘yicha Edukarantin.uz axborot tizimi orqali o‘qish va sertifikat olish talab etilishi ba’zi kichik xo‘jaliklar uchun qo‘shimcha byurokratik to‘siq bo‘lishi mumkin[2, 5, 6].

Natijalar:

O‘zbekistonda sabzavot ekinlari urug‘chiligi sohasida davlat subsidiyalari va soliq imtiyozlari tizimini tahlil qilish quyidagi asosiy natijalarni ko‘rsatmoqda:

1. Davlat qo‘llab-quvvatlash hajmi sezilarli darajada oshmoqda. 2026-yil uchun qishloq xo‘jaligini qo‘llab-quvvatlashga 2 trillion 200 milliard so‘m ajratilishi va ushbu mablag‘larni samarali taqsimlash uchun Agrar sohada to‘lovlar agentligining tashkil etilishi davlat siyosatining sohaga yo‘naltirilganligini ko‘rsatadi[1].

2. Subsidiyalar turlari diversifikatsiyalashgan. Urug‘ va ko‘chat xarid qilish , elektr energiyasi xarajatlarini qoplash , texnika xarid qilish , hosilni sug‘urtalash va

kredit foizlarini kompensatsiya qilish kabi turli mexanizmlar orqali urug‘chilik xo‘jaliklarining iqtisodiy yuki kamaytirilmoqda.

3. Soliq imtiyozlari tizimi takomillashmoqda. Qadoqlangan meva-sabzavot mahsulotlari realizatsiyasi uchun foyda solig‘i va ijtimoiy soliq stavkasining 1 foizga tushirilishi qayta ishlash va eksport yo‘nalishini rivojlantirishga xizmat qilmoqda[4].

4. Subsidiyalar va imtiyozlarning samaradorligi oshirilmoqda. Agentlik orqali “bir darcha” tamoyilining joriy etilishi , jarayonlarning qisqarishi va shaffoflashuvi qo‘llab-quvvatlash choralarining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Xulosa: Sabzavot ekinlari urug‘chiligi O‘zbekiston qishloq xo‘jaligining strategik yo‘nalishi bo‘lib, ushbu sohani davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, subsidiyalar va soliq imtiyozlari orqali sohaning barqaror rivojlanishi va oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashning muhim omili hisoblanadi.

2023-2026-yillarga mo‘ljallangan Urug‘chilik va ko‘chat yetishtirishni rivojlantirish milliy dasturi , Agrar sohada to‘lovlar agentligining tashkil etilishi , 2026-yil davlat budjetida qishloq xo‘jaligini qo‘llab-quvvatlashga 2 trillion 200 milliard so‘m ajratilishi va zamonaviy qadoqdagi mahsulotlar uchun soliq imtiyozlarining joriy etilishi sohaga davlat e’tiborining ortib borayotganini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, subsidiyalarning maqsadli yo‘naltirilganligini yanada takomillashtirish, soliq imtiyozlari olish shartlarini soddalashtirish va axborot tizimlarini kichik xo‘jaliklar uchun qulayroq shaklda rivojlantirish sohada mavjud muammolar sifatida qolmoqda. Ushbu muammolarni hal etish va davlat qo‘llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish sabzavot urug‘chiligi sohasining jadal rivojlanishiga, import o‘rnini bosishga va mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kelasi yil dehqon va fermerlarga 2 trillion 200 milliard so‘mlik subsidiya beriladi. (2025, 9-dekabr).Yangi O‘zbekiston.

2. SK-2026: O‘RQ-1108-son Qonunga ko‘ra vaqtinchalik imtiyozlar. (2026, 5-yanvar). Buxgalter.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 2-fevraldagi 51-son qarori “2023-2026-yillarda O‘zbekiston Respublikasida urug‘chilik va ko‘chat yetishtirishni rivojlantirish milliy dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”. LEX.UZ.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-apreldagi PQ-136-son qarori “Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining eksport salohiyatini oshirish hamda qayta ishlash zanjirini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”. Norma.uz.

5. Paxta va bug‘doy yetishtiruvchilarga kredit foizlari kompensatsiya qilinadi, dizel yoqilg‘isi subsidiyalanadi. (2026, 12-may). Gazeta.uz.

6. Agrar to‘lovlar agentligi tuzildi: fermerlar uchun subsidiya olish tartibi soddalashadi. (2025, 10-dekabr). Kun.uz.

7. Social cards to replace cash for state business support programs. (2025, 14-mart). Kun.uz.

8. O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil uchun Davlat budjeti to‘g‘risida”gi O‘RQ-1105-son Qonuni. LEX.UZ.

9. Urug‘chilik hamda pistachilik ilmiy markazlari tashkil etiladi. (2023). Toshkent viloyati adliya boshqarmasi.